

IN MEMORIAM
PROF. DR, DR H.C. HORST SITTA
(1936–2020)

25 maja 2020 roku wkrótce po swoich 84. urodzinach zmarł Horst Sitta, emerytowany profesor Uniwersytetu w Zurychu – germanista, językoznawca, a na początku swojej naukowej drogi także filolog klasyczny. Urodził się jeszcze przed wybuchem drugiej wojny światowej (05.05.1936) w ówczesnej Czechosłowacji, w miejscowości Teplice-Sanov. Naukę szkolną rozpoczął w 1942, czyli po zajęciu Czechosłowacji, w tym Jego rodzinnej miejscowości, przez Niemcy, w utworzonej w Teplicach-Sanov przez niemieckie władze tzw. Volksschule, Ukończył ją w analogicznej szkole, ale na terenie dzisiejszych Niemiec, dokąd rodzina przeniosła się, a raczej została przesiedlona, po zakończeniu drugiej wojny światowej. Po ukończeniu tej szkoły rozpoczął naukę w założonym w 1543 roku i bogatym w tradycję gimnazjum Schulpforta w Turynгии (Türingen). Nawiasem mówiąc: Turynгия została po 1945 roku włączona do rosyjskiej strefy okupacyjnej, a potem stała się częścią Niemieckiej Republiki Demokratycznej (NRD). Natomiast maturę zdał Horst Sitta w gimnazjum w Heilbronn, miejscowości położonej na terenie Hesji (Hessen) wchodzącej wówczas w skład amerykańskiej strefy okupacyjnej, a potem jednego z tzw. landów Niemieckiej Republiki Federalnej.

Należał do generacji, która już w dzieciństwie doświadczyła problemów, z jakimi muszą borykać się wszelcy (e)migranci – do generacji Niemców, na losach której cieniem położyła się najpierw wojna, a potem jej skutki: powojenny podział Europy, a szczególnie podział Niemiec na Niemiecką Republikę Federalną (RFN) i Niemiecką Republikę Demokratyczną (NRD). Nauka w gimnazjum Schulpforta – szkole, w której murach naukę wcześniej pobierało wielu znanych pisarzy i myślicieli niemieckich (w tym tak sławnych, jak F.G. Klopstock, J.G. Fichte czy F. Nietzsche) pozostawiła trwałe ślady w pamięci profesora Horsta Sitty. Nieraz wspominał ją jako ideał szkoły typu gimnazjum, a będąc już profesorem Uniwersytetu w Zurychu, wyznał kiedyś, że przez większą część swego życia marzył o tym, by zostać jej dyrektorem, że byłyby szczęśliwy, gdyby nim został.

W latach 1955–1960 (późniejszy profesor) Horst Sitta studiował w Tübingen na Eberhard-Karls-Universität filologię klasyczną i germanistykę – w tej gradacji właśnie, bo to nie germanistyka, lecz przede wszystkim filologia klasyczna była przedmiotem Jego ówczesnych zainteresowań. Tego zakresu dotyczyła też przygotowana przezeń i obroniona – co zasługuje na szczególne podkreślenie – zaledwie w ciągu roku od ukończeniu studiów (1961) dysertacja zatytułowana

Beiträge zur Interpretation von Ciceros De oratore. Zaraz po ukończeniu studiów podjął pracę w bogatych w tradycję szkołach Stuttgartu, najpierw w Eberhard-Ludwigs-Gymnasium (założonym w 1686 roku), potem w Karls-Gymnasium (założonym w 1881 roku). Zarazem zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami uczestniczył w tzw. Referendarausbildung i jako Studienassessor rozwijał swoje praktyczne umiejętności nauczycielskie.

Niezależnie od pracy w szkole ówczesny dr Horst Sitta przygotowywał się do odpowiednich egzaminów państwowych będących (tak wtedy, jak i teraz) warunkiem „samodzielnego” wykonywania zawodu nauczyciela i uzyskania stałego zatrudnienia w szkole. W krótkim czasie zdał oba wymagane egzaminy: Wissenschaftliche Prüfung für das Lehramt an Gymnasien oraz Pädagogische Prüfung für das Lehramt an Gymnasien (1962). Dodam, że inaczej niż w Polsce w tym czasie w Niemczech ani dyplom ukończenia studiów, ani nawet uzyskanie tytułu naukowego doktora nie uprawniało automatycznie do wykonywania pracy nauczyciela na zasadach pracy profesjonalnej. Swoją gimnazjalną pracę zakończył doktor Horst Sitta jednak dość szybko, otwierając w 1966 roku nową, uniwersytecką kartę swojej drogi życiowej i zarazem kariery. W tym właśnie roku został asystentem profesora Hansa Glinza, ówczesnego kierownika katedry o nazwie Lehrstuhl für Deutsche Philologie Uniwersytetu Technicznego w Aachen. Tam też przygotował swoją rozprawę habilitacyjną z zakresu językoznawstwa niemieckiego zatytułowaną „*Semanteme und Relationen. Zur Systematik der Inhaltssatzgefüge im Deutschen.*” Przewód habilitacyjny przeprowadzony został na Wydziale Filozoficznym (Philosophische Fakultät) tegoż uniwersytetu i zakończony w 1970 roku, a rozprawa habilitacyjna ukazała się drukiem rok później.

W 1971 roku, już jako doktor habilitowany, Horst Sitta został powołany na stanowisko profesora języka niemieckiego i literatury i ich dydaktyki („Professor für Deutsche Sprache und Literatur und ihre Didaktik”) w Wyższej Szkole Pedagogicznej Nadrenii (Pädagogische Hochschule Rheinland) w Aachen. A pięć lat później, czyli w 1976 roku, profesor Horst Sitta został najpierw zaproszony przez Uniwersytet w Zurychu w charakterze profesora gościnnego (Gastprofessor), a następnie powołany przez tenże Uniwersytet na stanowisko profesora zwyczajnego i objął funkcję określaną jako „Professor für deutsche Sprache am Deutschen Seminar”. Funkcję tę pełnił aż do przejścia na emeryturę w 2001 roku i był to najdłuższy etap Jego pracy zawodowej w ogóle.

Ale profesor Horst Sitta był bardzo aktywny zarówno naukowo, jak i jako wykładowca, także jako *emeritus*. W latach 2008–2015 pracował jako profesor kontraktowy (in contratto) na Libera Università di Bolzano (Włochy). Do końca życia profesor Horst Sitta utrzymywał ożywione kontakty naukowe z Uniwersytetem w Aachen. Był przez ten Uniwersytet wielokrotnie zapraszany do prowadzenia przez kilka semestrów wykładów (Lehraufträge) na temat określony jako *Deutsche Sprache der Gegenwart und ihre Didaktik (Współczesny język niemiecki i jego dydaktyka)*. Jako profesor kontraktowy Horst Sitta „wykładał” również kilkakrotnie w Uniwersytecie w Kolonii. W jego ramach realizował między innymi wykłady na

temat *Sprachwissenschaftliche Grundlagen des Deutschunterrichts (Językoznawcze podstawy nauki języka niemieckiego)*. Ale profesorem gościnnym był też na uniwersytetach w: Monachium (1972), Bernie (1982, 1993, 2000), Pizie (1998), Genewie (1986/87), Grazu (1993) i Bolzano (2004 i 2005). Dodam, że tytułem doktora honorowego Horst Sitta został wyróżniony w 1996 roku przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną Ludwigsburga (Pädagogischen Hochschule Ludwigsburg).

Zainteresowania badawcze profesora Horsta Sitty koncentrowały się wokół zagadnień dotyczących niemieckiej gramatyki, ortografii, dialektów „używanych” na terenie całego niemieckiego obszaru językowego (Niemcy, Austria, Szwajcaria, Liechtenstein), lingwistyki, dydaktyki języka niemieckiego oraz kształcenia nauczycieli tego języka jako ojczystego oraz jako tzw. drugiego języka krajowego („zweite Landessprache” w Szwajcarii). Niezależnie od swej stricte naukowej działalności badawczej był bardzo zaangażowany w realizację różnego rodzaju projektów mających na celu rozwój dydaktyki języka niemieckiego zarówno jako ojczystego oraz jako już wymienionego drugiego języka krajowego i to zarówno na poziomie szkolnictwa wyższego, jak i gimnazjalnego. Bardzo intensywnie zajmował się także doskonaleniem kwalifikacji dydaktycznych nauczycieli języka niemieckiego.

Profesor Horst Sitta należał do tych nielicznych badaczy języka niemieckiego tamtego okresu, którzy zajmowali się nie tylko „odkrywaniem” i opisem jego fenomenów gramatycznych, lecz ponadto dużą wagę przypisywali dydaktyce gramatyki i starali się budować mosty pomiędzy nauką uprawianą na uniwersytecie i praktyką szkolną. Dzięki swemu nauczycielskiemu doświadczeniu i rozumieniu problemów szkoły słusznie głosił pogląd, że aby podnieść poziom poprawności w zakresie tzw. posługiwania się ogólnym językiem niemieckim w sytuacji istniejącego zróżnicowania dialektów, którymi mówcy niemieckojęzyczni posługują się w codziennej komunikacji, konieczne jest zajęcie się jego doskonaleniem od podstaw, czyli już na poziomie szkoły podstawowej i oczywiście także gimnazjum. W konsekwencji „wyznawania” tego poglądu zajął się także, i to bardzo intensywnie, odpowiednim przygotowaniem nauczycieli do realizacji tego zadania. Był organizatorem i członkiem wielu gremiów stawiających sobie takie cele. I też wiele Jego publikacji, wykładów i seminariów dotyczyło kształcenia lub doskonalenia dydaktycznych umiejętności nauczycieli języka niemieckiego jako ojczystego.

Na szczególne podkreślenie zasługuje działalność profesora Horsta Sitty w ramach Instytutu Języka Niemieckiego (jego obecna nazwa brzmi: Das Leibniz-Institut für Deutsche Sprache, IDS) w Mannheim, największego i najprężniej działającego instytutu tego typu na terenie niemieckojęzycznym, a także fakt, że przez wiele lat był członkiem Rady Naukowej tego Instytutu, członkiem jego różnych komisji (np.: Kommission für wissenschaftlich begründete Sprachpflege), w tym również komisji, która opracowywała reformę ortografii niemieckiej (Kommission für Rechtschreibfragen), potem przewodniczącym Rady Gramatyki (Beirat Grammatik), członkiem jego kuratorium (Kuratorium) i przez dwa lata prezydentem tego najważniejszego organu tego Instytutu.

Profesor Horst Sitta wniósł znaczący wkład w ostateczny merytoryczny kształt reformy ortografii niemieckiej, a po podjętej w 1994 roku stosownej decyzji instytucji, które funkcjonowała pod nazwą „Wiener Orthographiekonferenz” i akceptacji projektu reformy przez rządy trzech państw niemieckojęzycznych (Niemcy, Austria, Szwajcaria) zaangażował się intensywnie w jej upowszechnienie i wdrażanie. Zrealizował w tym celu wiele seminariów i wykładów. Intensywnie uczestniczył też w przygotowaniu publikacji, która ukazała się pt. *Informationen zur neuen deutschen Rechtschreibung*. Opracowana przezeń wraz z P. Gallmannem książka *Handbuch Rechtschreiben*, mająca charakter podstawowego podręcznika nowej jednolitej ortografii niemieckiej, wydana po raz pierwszy w 1996 roku (czyli w roku, w którym reforma ta zaczęła obowiązywać), doczekała się pięciu edycji o łącznej liczbie ponad 25 milionów egzemplarzy.

W swoim dorobku publikacyjnym ma profesor Horst Sitta, poza wspomnianą już rozprawą habilitacyjną, 20 książek i 119 artykułów o znaczącym ciężarze gatunkowym. Ale zaznaczyć trzeba, że większość z nich powstała we współpracy z wypromowanymi przez Niego doktorami, z których wielu zostało potem profesorami, bo profesor Horst Sitta bardzo chętnie pracował w zespołach. Był osobą, która mając własne sprecyzowane poglądy potrafiła słuchać innych i wypracowywać z nimi wspólne stanowisko, ale nade wszystko wyróżniało Go w tych zespołowych pracach pedagogiczne doświadczenie w zakresie współpracy z młodszymi kolegami i koleżankami. Również jego dorobek jako edytora i wydawcy prac zbiorowych i czasopism naukowych jest imponujący. Był członkiem wielu towarzystw naukowych, wielu gremiów doradczych i administracyjnych – w ramach swojego uniwersytetu pełnił funkcję prodziekana Wydziału Filozoficzno-Filologicznego (Codekanat Philosophische /Philologische Fakultät).

Do najważniejszych prac profesora Horsta Sitty poświęconych gramatyce niemieckiej należy poza wspomnianą już rozprawą habilitacyjną opracowaną wspólnie z W. Boettcher'em: *Deutsche Grammatik III – zusammengesetzter Satz und äquivalente Strukturen* z 1972 (w 1978 została wydana już po raz piąty). Natomiast wspólnie z E. Brütsch i M. Nussbaumer profesor Horst Sitta opracował bibliografię: *Negation (= Studienbibliographien Sprachwissenschaft, 1990)*. Również dialekty niemieckiego obszaru językowego i ich wpływ na poprawne opanowanie standardowego języka były przedmiotem jego zainteresowań badawczych. W tym związku warto wymienić przede wszystkim dwa teksty przygotowane przezeń razem z P. Sieber: artykuł opublikowany w 1984 roku pt. *Zu den Begriffen Ausbausprache, Ausbaudialekt und Nebensprache* i pracę wydaną w 1986 roku pt. *Mundarten und Standardsprache als Problem der Schule*.

Z obszernego zakresu Jego prac poświęconych dydaktyce języka niemieckiego wymienić wypada przynajmniej następujące: tom (którego współautorami są: W. Boettcher, G. Otto i H.J. Tymister) opublikowany w 1978 pt. *Lehrer und Schüler machen Unterricht. Unterrichtsplanung als Sprechlersituation* (3. wydanie ukazało się w 1981); tom (którego współautorem jest W. Boettcher) z 1978 roku pt. *Der andere Grammatikunterricht*, a także opracowany wraz z P. Gallmann'em

w wariancie niemieckim i szwajcarskim tom wydany w roku 1986 roku pt. *Deutsche Grammatik für Lehrer* – tom ten spotkał się z wręcz niebywałym zainteresowaniem – w 2018 roku ukazało się jego (na razie ostatnie) 10. wydanie.

Miałam tę niewątpliwą przyjemność poznać profesora Horsta Sittę osobiście, był bowiem kilka razy w ramach międzyuniwersyteckiej współpracy (Warszawa – Zurych) gościem w Warszawie, biorąc aktywny udział w konferencjach organizowanych przez Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego i publikując swoje referaty w *Kwartalniku Filologicznym* (wraz z P Sieberem w KN 1984/1 i wraz z Ch. Flügelem w KN 1988/3). W drugim z wymienionych artykułów pt. *Probleme deutsch-deutscher Sprachkonfrontation in der mehrsprachlichen Schweiz* zdecydowanie opowiedział się za intensyfikacją językoznawczych badań konfrontatywnych przynoszących praktyczne wyniki. Jego zdaniem realizacja tego postulatu możliwa będzie o tyle, o ile u podstaw badań konfrontatywnych uwzględni się szerokie pojęcie języka obejmujące zarówno jego aspekty systemowe, jak i pragmatyczne („ein explizit breiter Sprachbegriff zugrundezulegen sei, der prinzipiell Sprachsystematisches ebenso wie Sprachpragmatisches zu erfassen habe”). Szwajcarię traktował jako pasjonujące laboratorium badań wielojęzyczności i wpływu dialektów na opanowanie tak języka określanego jako Schwyzerdütsch, jak i standardowego języka niemieckiego jako drugiego języka krajowego („zweite Landessprache”). Tej tematyce poświęcił też swój artykuł opublikowany w 2013 roku pt. *Sprache, Mehrsprachigkeit, Nation – die Schweiz: ein europäischer Spezialfall. Eine Skizze*.

W ostatnich latach profesor Horst Sitta jeszcze poszerzył obszar swoich badań konfrontatywnych o języki funkcjonujące w bliskim kontakcie głównie (ale nie tylko) na terenie szwajcarskiego kantonu Gryzonia (Graubünden), czyli o język niemiecki, ladyński/retoromański (Ladinisch, wyróżniany także jako Rätoromanisch) i włoski. W konsekwencji tych zainteresowań opracował (i opublikował w ramach wydawanej we współpracy z P. Gallmann i H. Siller-Runggaldier w serii *Sprachen im Vergleich: Deutsch – Ladinisch – Italienisch*) cztery obszernie rozprawy ogłoszone pod następującymi tytułami: *Verb* (2008), *Determinanten und Pronomen* (2010), *Der einfache Satz* (2013) i *Der zusammengesetzte Satz* (2018).

Z moich osobistych kontaktów z profesorem Horstem Sittą zapamiętałam między innymi takie oto zdarzenie. Kiedy po seminarium na Uniwersytecie w Zurychu, w którym miałam okazję uczestniczyć, wyraziłam moje zdziwienie, że szwajcarscy studenci zabierając głos w dyskusji mają problemy nie mniejsze niż polscy studenci germanistyki z wypowiedaniem swoich kwestii w języku niemieckim, uśmiechając się w charakterystyczny dla siebie łagodny sposób powiedział „Barbara, to dla wielu z nich też jest język obcy”. Wspominam Go nie tylko jako poważnego naukowca, który wniósł imponujący wkład na każdym polu prowadzonych przez siebie badań, lecz również jako człowieka przyjaznego ludziom, otwartego na ich problemy i starającego się nieść im pomoc.